

ПРІОРИТЕТИ ТА ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ

Автором проаналізовано пріоритети та принципи розвитку сучасної вищої освіти у дослідженнях вітчизняних вчених. Виділено пріоритетні завдання сучасної вищої освіти України, виконання яких сприятиме успішній інтеграції в європейський простір вищої освіти. Розглянуто напрями та принципи державної політики України щодо розвитку вищої освіти відповідно до чинного законодавства.

Ключові слова: вища освіта; євроінтеграція; принципи розвитку вищої освіти; пріоритети розвитку вищої освіти.

Вступ. Важливого значення для розвитку суспільства набуває осмислення якісно нових ознак і смислів сучасної освіти в умовах цивілізаційних змін нашої історичної доби, розуміння тенденцій її розвитку, внутрішніх протиріч й механізмів прогресу. Останнє спонукає до перегляду іншої якісно нової ролі вищої освіти в Україні та світі, переходу її на новий щабель розвитку (Сисоева С. О., Батечко Н. Г., 2011, с. 5).

Висловлюючи своє розуміння ролі освіти в сучасному світі, В. П. Андрущенко зазначає, що освіта загалом і вища освіта зокрема відіграє в суспільстві унікальну роль: вона відтворює особистість, озброює її знаннями, формує світогляд і творчі здібності, виховує як патріота і громадянина – тобто реально готує його (суспільства) майбутнє. І від того, якою буде наша освіта, без перебільшення, залежить майбутнє держави: народу і культури (Андрущенко В. П., 2008, с. 215).

Проблемам вищої освіти приділяється значна увага у працях вітчизняних дослідників, зокрема таким її аспектам, як сучасна філософія освіти (В. П. Андрущенко, Л. В. Губерський, В. Г. Кремень, В. С. Лутай, В. О. Огнев'юк та ін.), теоретико-методологічні засади неперервної професійної освіти (С. О. Сисоева, І. В. Соколова та ін.). У працях В. Г. Вікторова, О. А. Дубасенюк, М. Ф. Степко, Л. А. Овсянкіної, А. В. Шаповалова досліджується проблема розвитку вищої освіти України в контексті європейських інтеграційних процесів.

На нашу думку, особливої уваги потребує розгляд проблеми розвитку вищої освіти у контексті наближення до європейського освітнього простору, оскільки приєднання до Болонського процесу, а згодом прийняття нового Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) визначили процес структурного реформування та модернізації системи вищої освіти в Україні.

Мета статті – проаналізувати пріоритети та принципи розвитку сучасної вищої освіти в Україні у дослідженнях вітчизняних вчених.

Пріоритети розвитку вищої освіти в Україні у контексті наближення до європейського освітнього простору. Сьогодні вища освіта є одним із визначальних чинників відтворення інтелектуальних і продуктивних сил суспільства, розвитку духовної культури українського народу, запорукою майбутніх успіхів у зміцненні й утвердженні авторитету України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави (Чвириова О. Є., 2011, с. 23-24). Євроінтеграційні процеси стимулюють до інтенсивнішого розвитку всі галузі української економіки. Освітнянський простір не може залишитися осторонь цих світових глобальних перетворень, оскільки саме освіта має найактивніше реагувати на зміни в базових характеристиках суспільства, готувати громадян до нових геополітичних та економічних умов.

Парадигма розвитку освіти України у XXI ст., зокрема вищої, зумовлюється якісними характеристиками суспільства майбутнього. За прогнозами вчених-футурологів, XXI ст. характеризуватиметься (Дубасенюк О. А., 2011, с. 136): розвитком інформаційних технологій, загальною комп'ютеризацією та системним програмуванням усіх сфер виробництва, широким використанням лазерної техніки й мікропроцесорів, застосуванням телекомунікацій зі зворотним зв'язком тощо.

Варто зазначити, що вищевказані тенденції суттєво змінюють стиль суспільного та індивідуального життя людей, що вимагатиме від них прояву творчості, прагнення до самовдосконалення, самоосвіти, а також навчання упродовж життя.

Аналізуючи основні положення Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), ми дійшли висновку, що міжнародна інтеграція та інтеграція системи вищої освіти України у Європейський простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи виступають ключовими пріоритетами реалізації державної політики у сфері вищої освіти.

На думку М. Ф. Степко, пріоритетними напрямами державної політики України щодо розвитку вищої освіти є (Модернізація вищої освіти України і Болонський процес, 2004): особистісна орієнтація вищої освіти; формування національних і загальнолюдських цінностей; створення для громадян рівних можливостей у здобутті вищої освіти; запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій; формування в системі освіти нормативно-правових і організаційно-економічних механізмів залучення і використання позабюджетних коштів.

О. С. Александрова зазначає, що з позицій філософського аналізу, реалізація тієї чи іншої освітньої парадигми й створення цілісної концепції освіти, на основі якої припустимо впроваджувати освітню політику в сучасній Україні, можливо лише за умов реагування на суспільні й цивілізаційні «виклики», врахування економічної специфіки й розуміння домінуючих ціннісних орієнтацій в суспільстві, що визначають як подальший напрям розвитку суспільства, так і наступний напрям освітнього процесу в ньому (Александрова О. С., 2012, с. 10).

Вважаємо, що державна політика у сфері вищої освіти має бути спрямована на розв'язання актуальних проблем, які перешкоджають успішній інтеграції в європейський простір вищої освіти, а також повинна нівелювати потенційні негативні наслідки Болонського процесу для нашого суспільства.

Основні завдання, вирішення яких сприятиме розвитку сучасної вищої освіти виокремлює В. І. Рябченко, серед них (Рябченко В. І., 2009, с. 146): поліпшення економічного стану в цілому, що дозволило б зробити привабливим і конкурентоздатним вітчизняний ринок праці, у тому числі й в освітній та науковій сферах; підвищення соціального престижу й посилення мотивації науково-педагогічних працівників вищої школи, перш за все, через адекватну сучасним цивілізаційним вимогам винагороду їх праці; кардинальне оновлення та модернізація матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів відповідно до сучасних світових вимог; створення необхідної інфраструктури та відповідного матеріально-інформаційного забезпечення самостійної навчальної роботи та практичної підготовки студентів; демократизація вищої школи в дусі класичних університетів; запровадження ефективної оцінки якості вищої освіти, яка б виконувала роль зворотного зв'язку у визначенні подальшої долі вищих навчальних закладів у вітчизняному освітньому просторі.

На нашу думку, забезпечення і постійне підвищення якості вищої освіти має слугувати визначальним пріоритетом розвитку вітчизняної вищої школи, оскільки якість вищої освіти виступає

тією категорією, що дозволяє визначити стан і результативність освітнього процесу вищого навчального закладу, їх відповідність потребам ринку праці і очікуванням студентів у формуванні професійної компетентності.

Принципи розвитку вищої освіти в Україні. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах: сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; доступності вищої освіти; незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій; наступності процесу здобуття вищої освіти; державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою; державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів; сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти; відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою.

Л. А. Овсянкіна виокремлює провідні принципи розвитку сучасної вищої освіти України у контексті євроінтеграції, а саме (Овсянкіна Л. А., 2011, с. 382): демократизації і варіантності вищої освіти; універсальності вищої освіти; відповідності вищої освіти світовим стандартам; добровільності та діалогічності; гармонійної організації освітнього середовища; стимулювання студентів до самооцінної діяльності, рефлексії, філософствування, пізнання самого себе тощо.

На нашу думку, важливим принципом розвитку вищої освіти в Україні у контексті наближення до європейського освітнього простору виступає принцип «універсальності вищої освіти», оскільки вища освіта покликана не лише збагачувати знаннями, а й в першу чергу виховувати всебічно розвинену особистість. Універсальність вищої освіти для України означає також і те, що провідні науково-освітні установи та науково-дослідні лабораторії мають взяти на себе функцію вивчення сучасних тенденцій суспільного розвитку, з метою визначення найоптимальніших шляхів його досягнення, а також можливих альтернативних варіантів.

Аналізуючи праці В. П. Андрущенка, ми дійшли висновку, що серед провідних принципів організації вищої освіти в ХХІ ст. дослідник виокремлює наступні (Андрущенко В. П., 2005; Андрущенко В., Лутай В., 2014): 1) вища освіта має вибудовуватися на основі найновіших досягнень сучасної науки, насамперед, через фундаментальне засвоєння комплексу природничих і фізико-математичних дисциплін з одночасним проникненням у таємницю людського життя, осяг-

ненням основних цінностей людини і суспільства, нації і народу, що забезпечують гуманітарні науки, насамперед, історія, філософія, культурологія, економічна теорія, політологія тощо. 2) єдність природничого й гуманітарного циклу навчальних дисциплін (з урахуванням специфіки майбутньої професії). Наука лише тоді постає «універсальним знанням», яке містить відповіді на актуальні питання практики й дає людині гарантію успішності її безпосередніх дій, коли її природнича складова доповнюється гуманітарно-гуманістичним знанням, адже саме воно проникає в таїнство людського буття в суспільстві й унеможливорює руйнівне використання наукових досягнень проти людини й людського середовища; 3) фундаменталізація освіти; 4) організація науково-дослідницької діяльності, із практично-прагматичною спрямованістю; 5) впровадження високих навчальних (педагогічних) технологій.

Варто зазначити, що врахування вищезазначених принципів дозволить здійснювати якісну підготовку конкурентоздатних і висококваліфікованих фахівців, які володіють високим рівнем особистісної і професійної компетентності, що надає їм можливість задовольняти більш широкі потреби сучасного суспільства та ринку праці.

В. Г. Кремень зауважує, що сучасна вища освіта повинна, крім іншого, орієнтуватися і на синергетичний підхід, оскільки з позицій синергетики можна найпродуктивніше реалізувати міждисциплінарні проекти в гуманітарній сфері. Синергетика незамінна у взаємодії предметних знань, математичного моделювання і практичної філософії. В освіті синергетика формує цілісний світогляд людини нової цивілізації, у зв'язку з чим майбутнє освіти невідокремлюване від синергетичного аналізу дійсності (Кремень В. Г., Льїн В. В., 2012, с. 237).

Дослідник виокремлює кілька загальноцивілізаційних напрямків, що передбачають безумовні зміни усієї системи освіти України, зокрема і вищої. Серед них: зростання динаміки суспільного розвитку, розвиток демократії, глобалізація, розвиток новітніх технологій. Ці зміни вимагають формування нової людини – людини знанневої, людини інноваційного мислення, людини самодостатньої, вільної, демократичної особистості. З іншого боку, національні тенденції вимагають повернути особливу увагу освіти до питань формування сучасної системи цінностей, до питань патріотизму, національного єднання, а також до питань традицій нашого суспільства. Всі ці тенденції утворюють серцевинні ідеї зміни в освіті і суспільстві – людино- і дитиноцентризм (Кремень В. Г., 2008).

У цьому ж контексті В. О. Огнев'юк пише, що освіта, як сфера соціокультурної практики, набуває національного пріоритету як один з найголовніших чинників формування суспільства демократичного

типу (Огнев'юк В. О., 2003, с. 139). Система освіти покликана сформувати у молоді відчуття межі між демократією і анархією, між особистою свободою й правилами громадянського співжиття. При цьому цінності людської свободи мають ґрунтуватися на етичних основах виховної системи (Огнев'юк В. О., 2003, с. 101).

Серед основних напрямів подальшого розвитку вищої освіти й підвищення її якості, як вважає В. Г. Кремень, необхідно виокремити такі (Кремень В. Г., 2009, с. 406-407): реалізація принципів універсального підходу до розвитку вищої освіти; створення системи якості вищої освіти й професійної підготовки як сукупності організаційної структури, відповідальності, процедур, процесів і ресурсів, необхідних для управління якістю вищої освіти; впровадження професійного тестування, селекції та поділу індивідів за соціальними статусами й роллю в соціально-економічній ієрархії задля переміщення людини з однієї непридатної для неї професійної сфери в іншу, яка більше відповідає її особистісним якостям, соціальним потребам і рівню професійної кваліфікації; адаптація змісту вищої освіти через Державні стандарти (ОКХ, ОПП) до потреб суспільства; диверсифікація структури та обсягів підготовки, навчальних планів і програм.

Таким чином, головний вектор поступу вищої школи – це сприяння становленню освіченої і діяльної особистості студента. Крім того, сучасну вищу освіту не можна розглядати тільки як процес засвоєння знань, варто визначити її як процес особистісного розвитку, оскільки майбутній фахівець повинен поряд з професійними знаннями, уміннями та навичками розвивати інтелектуальну незалежність та впевненість в собі.

Висновки. Аналіз досліджень вітчизняних вчених дозволяє дійти висновку, що ключовими пріоритетами розвитку сучасної вищої освіти в Україні є: міжнародна інтеграція та інтеграція системи вищої освіти України у Європейський простір вищої освіти; забезпечення і постійне підвищення якості вищої освіти; особистісна орієнтація вищої освіти; запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій. Серед основних принципів розвитку сучасної вищої освіти виокремлюють наступні: демократизації; універсальності; фундаменталізації; сприяння сталому розвитку суспільства.

Інтеграція сучасної системи освіти у європейський освітній і науковий простір передбачає модернізацію та реформування системи вищої освіти України, основною метою якої є підготовка кваліфікованого фахівця, конкурентоздатного на ринку праці, спроможного бути активним учасником суспільного розвитку.

Література

1. **Александрова О. С.** Цінності середнього класу і сучасна концепція освіти / О. С. Александрова // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2012. – №3-4. – С. 9-14.
2. **Андрущенко В. П.** Вища освіта у пост-Болонському просторі: спроба прогностичного аналізу / В. П. Андрущенко // Філософія освіти. – 2005. – № 2. – С. 6-19.
3. **Андрущенко В. П.** Роздуми про освіту : Статті, нариси, інтерв'ю : 2-ге вид., допов. / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2008. – 819 с.
4. **Андрущенко В., Лутай В.** Філософія освіти / Віктор Андрущенко, Владлен Лутай // Філософія освіти : хрестоматія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / уклад.: В. О. Огнев'юк, О. М. Кузьменко. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – 508 с. – С. 463-465.
5. **Вища освіта України: реалії сучасного розвитку** / С. О. Сисоєва, Н. Г. Батечко // Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Київський університет імені Бориса Грінченка, Національний університет біоресурсів і природокористування України – К.: ВД ЕКМО, 2011. – 344 с.
6. **Дубасенюк О. А.** Розвиток вищої освіти: тенденції та перспективи / О. А. Дубасенюк // Людиноцентризм як основа гуманітарної політики України: освіта, політика, економіка, культура : матер. Всеукр. конф. – К.: ІОД НАПН України. – 2011. – С. 135-142.
7. **Закон України «Про вищу освіту»** від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
8. **Кремень В. Г.** Освіта в контексті сучасних соціокультурних змін / В. Г. Кремень // Філософія освіти. – 2008. – №1-2. – С. 15-21.
9. **Модернізація вищої освіти України і Болонський процес:** Матеріали до першої лекції / Уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Лемківський, Ю. В. Сухарніков; відп. ред. М. Ф. Степко. – К. : Вид. центр МОН України, 2004. – 24 с.
10. **Овсянкін Л. А.** Перспективи розвитку сучасної освіти у контексті євроінтеграції / Л. А. Овсянкін // Вища освіта України – Додаток 2 до №3, том I (26). – 2011. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. – 700 с. – С. 382.
11. **Огнев'юк В. О.** Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. О. Огнев'юк. – К.: Знання України, 2003. – 448 с.
12. **Рябченко В. І.** Номінальна вища освіта як актуальна проблема на шляху забезпечення реальної компетентності в сучасному українському соціумі / В. І. Рябченко // Модернізація вищої освіти в Україні і світі: десять років наукового пошуку: колектив. моногр. / Акад. пед. наук України; Ін-т вищої освіти України; за заг. ред. В. П. Андрущенко, В. І. Лугового, М. Ф. Степка. – Х.: Вид-во НУА, 2009. – 504 с. – С. 146.
13. **Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму:** монографія / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн; [Національна академія педагогічних наук України]. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 368 с.
14. **Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору** / авт. В. Г. Кремень. – К.: Педагогічна думка. – 2009. – 520 с.
15. **Чвирова О. Є.** Специфіка інноваційного розвитку вищої освіти у філософському аспекті / О. Є. Чвирова // Гуманітарний часопис. – 2011. – № 3. – С. 23-29.
16. **Krajnakova E., Vojtovic S.** Priorities in the methods and forms of higher education. International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM2014, September 1-9, 2014, Book 1, Vol. 3, 673-680 pp., DOI: 10.5593/SGEMSOCIAL2014/B13/S3.089

Гришук Ю. В. ПРИОРИТЕТЫ И ПРИНЦИПЫ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В ИССЛЕДОВАНИЯХ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ УЧЕНЫХ

Автором проанализированы приоритеты и принципы развития современного высшего образования в исследованиях отечественных ученых. Выделены приоритетные задачи современного высшего образования Украины, выполнение которых будет способствовать успешной интеграции в европейское пространство высшего образования. Рассмотрены направления и принципы государственной политики Украины по развитию высшего образования в соответствии с действующим законодательством.

Ключевые слова: высшее образование; евроинтеграция; принципы развития высшего образования; приоритеты развития высшего образования.

Hryshchuk Y. PRIORITIES AND PRINCIPLES OF MODERN HIGHER EDUCATION IN THE RESEARCH OF LOCAL SCIENTISTS

The article analyzes the priorities and principles of modern higher education in the research of local scientists. It is highlighted the priorities of modern higher education in Ukraine, the implementation of which will contribute to the successful integration into the European Higher Education Area. It is considered the directions and principles of the state policy of Ukraine concerning the development of higher education in accordance with applicable law.

Ukraine's integration into the European and world educational space globalization radically changed the philosophy of higher education and the concept of development.

The priorities of higher education in Ukraine are: personal orientation of higher education; development of national and universal values; creating equal opportunities for people in higher education; the constant improvement of the quality of education; implementing educational innovation and information technologies; formation in the education system of normative legal, organizational and economic mechanisms of attraction and use of extrabudgetary funds; development of education, as an open public-public system; implementation of the principles of universal approach to the development of higher education; integration of national higher education to European and world educational space.

It is concluded that the modernization of higher education in Ukraine requires consideration of the general trends of higher education in the context of globalization and European integration processes while maintaining the culture and traditions of the country.

Keywords: *European integration; higher education; principles of higher education; priorities of higher education.*

Рецензенти

Сисоєва С. О. – д. пед. н., проф., чл.-коресп. НАПН України,
Побірченко Н. А. – д. психол. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2015

Прийнято до друку 22.10.2015

УДК [376.54:1] (09)

О. Г. Сапрунова

ORCID iD 0000-0002-0800-3586

ГЕНЕЗА КОНЦЕПЦІЙ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ У СВІТОВІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ

Проведено аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду у галузі дослідження дитячої обдарованості й інтелекту; розкрито структуру та головні складові понять «обдарованість», «інтелект», «інтелектуальна обдарованість»: ментальні здібності людини, адаптація, здатність вирішувати проблеми, креативність, творчість, конвергентне мислення; відзначено взаємозв'язок особистості та інтелектуального розвитку. Визначено основні характеристики концепції «інтелектуально обдаровані учні початкової школи».

Ключові слова: *інтелект, обдарованість, початкова школа, розумові здібності; учень.*

Вступ. Сьогодні у нашій країні проводиться робота в галузі розвитку здібностей інтелектуально обдарованих учнів початкової школи, у зв'язку з чим продовжується пошук визначення кращої концепції «інтелектуально обдарованості» як основи освіти та розвитку інтелектуально розвинених та талановитих дітей, що є по своїй суті багатофакторним і багатоаспектним питанням.

У психолого-педагогічній літературі проблема обдарованої особистості висвітлюється у працях Д. Богоявленської, О. Зазимко, М. Махмутова, О. Пушкарської, М. Холодної, В. Шадрікова.

Проблемі срозвитку здібностей талановитої дитини присвячена праця видатного педагога В. Сухомлинського.

Аналіз наукової літератури свідчить, що вивчення проблеми здібностей, обдарованості, таланту, інтелекту був предметом досліджень багатьох зарубіжних науковців: Г. Айзенка, С. Берга, Г. Гар-

днера, Ф. Гальтона, Дж. Гілфорда, Л. Ли-Хеммонд, Дж. Рензулі, Ч. Спірмена, Р. Стернберга, У. Штерна.

Особливу увагу питанням інтелектуальної діяльності приділяв у своїй праці відомий вчений Ж. Піаже.

При цьому, аналіз різних наукових підходів свідчить про актуальність зазначеної проблеми та дефіцит певних досліджень, які б розкривали цілісні характеристики процесу розвитку особистості інтелектуально обдарованих дітей.

Мета статті – об'єктивно проаналізувати зарубіжний та вітчизняний досвід з вивчення обдарованості і ментальних здібностей людини та для вирішення проблеми дослідження визначити певні складові концепції «інтелектуально обдаровані учні початкової школи».

Концепції інтелектуально обдарованості. У наш час одним із головних завдань освітньої політики нашої країни є спрямування зусиль